

СТЕВАН ЛУКОВИЋ – ПЈЕСНИК МЕЛАНХОЛИЈЕ И ТУГЕ

У раду анализирамо поезију Стевана Луковића, пјесника меланхолије и туге. Луковић, због преране смрти, није стигао да штампа књигу стихова, али су то, у знак сјећања, учинили његови пријатељи, објавивши 1903. пјесничку збирку *Песме Стевана М. Луковића*. С обзиром на то да је он данас готово заборављен, а да се рецепција његовог дјела свела на одређење да је Луковић пјесник с маргине српског поетског модернитета, у раду смо настојали представити његов кратак животни вијек и обимом невелик пјеснички опус.

О Луковићевим везама са пјесницима француског парнасо-симболизма, особито Верленом и Метерлинком, већ смо писали, тако да ћемо, овом приликом, пажњу усмјерити на оне пјесме у којима читамо Стевана Луковића као пјесника меланхолије и туге.

Кључне ријечи: Стеван Луковић, биографија, српска модерна, пјесник – ноћник, меланхолија, туга.

1. *Живот и дјело Стевана Луковића*

Данас готово заборављени пјесник Стеван Луковић рођен је 27. децембра 1877. године у Чачку као најстарије од деветоро дјеце Милоја и Јелене Луковић². Стеванов отац је радио као благајник VII пешадијског пука краља Александра Првог Обреновића. Мати је потицала из некада угледне трговачке породице Радовановић. Луковићи су подигли шест синова (Стеван, Радомир, Милан, Миливоје, Коста и Лука) и три кћери (Магдалена, Косара, Росанда), а једино је Стеван рођен у Чачку. Због школовања дјеце родитељи су се убрзо преселили у Београд и свим синовима приуштили универзитетско образовање³.

¹ mirjanalc@yahoo.com

² У матичној књизи рођених цркве Св. Вазнесења, под редним бројем 115, уписани су подаци о пјесниковом рођењу, али је том приликом дошло и до административне грешке, намјесто Стеван уписано је Стефан Луковић.

³ У књизи *Лука Луковић и његова браћа* (Београд: Сигнатур, 1998), приређивача Милана Шећеровића, могу се пронаћи нешто детаљнији подаци о животу и трагичној судбини браће Луковић.

По окончању основне школе, Стеван Луковић уписује Трећу београдску гимназију, а седми и осми разред завршава у Првој, гдје се истиче радом у ђачкој дружини *Нада*, чији је потпредседник био једну школску годину (1885–1896). Даље школовање наставља на Правном факултету, да би по његовом окончању, 1900, кратко вријеме провео у Паризу, а већ наредне године добио посао писара у Државном савету. Још као студент Луковић био је, заједно са Скерлићем, члан високошколске социјалистичке групе, у чије име је неријетко расправљао на јавним окупљањима. Политичке ставове износио је у *Социјал-Демократу* и *Радничким новинама*, али у исто вријеме објављивао и преводе у стиху из *Казни* Виктора Игоа. Луковић је био и један од сталних сарадника *Дневног листа*, чији је уредник од 1902. године Павле Ранковић, пјесников пријатељ. Оштре, духовите и изузетно запажене уводнике о политичкој збиљи у Србији тога времена, Луковић није потписивао из оправданих разлога. Неколико дана прије његове смрти, полицијске власти су откриле да је писац популарних чланака нико други до тадашњи писар у Државном савету, којем су одмах припремили отказ, прозававши га бунтовником и јакобинцем. Несретни пјесник није дочекао уручење отпуста – преминуо је 31. августа 1902. у двадесетпетој години живота, а да није ни знао од чега је и колико дуго боловао.⁴

На Луковићевом посљедњем испраћају окупио се велики број српских интелектуалаца. На гробу је говорио пјесников најбољи друг Јован Скерлић, откривши том приликом и оно што је о Луковићу мало ко знао:

„Књижевност наша жељно је очекивала да јој даш све што смо ми тврдо веровали да си јој у стању дати. Са твојим великим талентом песничким, који смо знали само ми најближи твоји, ти си био позван да далеко, веома далеко идеш. [...] Зашто да нас оставиш ти у кога је наша књижевна генерација толико полагала, који си био украс наш“ (1902, стр. 2).

Можда се у том тренутку чинило да критичар из пријатељске оданости и љубави, претјерује у вредновању Луковићевог пјесничког рада. Томе у прилог иду и први, готово стидљиви младићки стихови, штампани у *Делу*, *Новој Искри*, *Звезди* и *Босанској вили*. Посве у духу романтичарском, а евидентно писани под снажним утицајем Ђуре Јакшића и Војислава Илића, почетнички стихови младог Луковића нису одјекнули у књижевној критици, па се пјесник, иначе склон аутокритици, окренуо писању новинских чланака.

⁴ О узроцима Луковићеве напрасне смрти дуго се ништа није знало. У зборнику радова Српског лекарског друштва *Болести и стваралаштво књижевника старог Београда: у светлости сведочанства познаника* из 1966. (уред. проф. др Владимир Станојевић) налазимо биљешку да је преминуо од туберкулозе (стр. 124). Међутим, пјесник је највјероватније умро од апендицитиса, тј. акутног запаљења слијепог цријева које изазива болну и прерану смрт уколико се на вријеме не потражи помоћ љекара. Ксенија Атанасијевић у есеју *Један драг и мио сапутник* (Правда, Београд, 33/ 1937, бр. 11684–11687, ускршњи додаток од 1. до 4. маја) располаже тим податком

Иза себе, у рукопису интимне биљезнице, Луковић је оставио извјестан број пјесама, које ће постхумно приредити и објавити његови пријатељи, али ће, нажалост, штампати само оне интимне, лирске. Збирка под насловом *Песме Стевана М. Луковића* штампана је 1903. године, са непотписаним предговором Милана Грола и садржи укупно двадесетдевет пјесама. Јован Скерлић у читуљи објављеној у *Српском књижевном гласнику* (16. септембар, 1903, стр. 160) свједочи да је у пјесниковој заоставштини, осим властитих стихова, било и неколико „забелешки по старим бележницама“, међу којима има списа из Епикрата, Верленових стихова, дијелова из *Огледа савремене психологије* Пола Буржеа, те напомиње да је Луковић за *Српски књижевни гласник* „спремао опширан реферат о последњим француским публикацијама о босанском питању“.

Пред јавност се, дакле, износи интересантна појава новог и младог пјесника, који преводи Игоа, проучава европску књижевност, француску чита у изворнику, пише бриљантне чланке на којим му могу позавидјети искуснији политичари, али, парадоксално, у тренутку када књижевник није више међу живима.

Друго издање Луковићеве поезије приредио је Гојко Тешић 2011. године, под називом *Јесења кишна песма* у издању *Службеног гласника*. Морам напоменути и то да је за рецепцију Луковићевог дјела драгоцјено заједничко издање из 2002, београдског Издавачког предузећа „Рад“ и Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, које доноси три пјесникове рукописне заоставштине. У завичајном одјељењу поменуте библиотеке налазе се и Луковићева школска свеска на чијим корицама пише *Poesie* у којој су, поред француске граматике и правописа, исписане и прве пјесме настајале у периоду од 26. априла до 21. новембра 1894. године. Тиме се показала тачном и исправном Скерлићева тврдња да су иза пјесника остале још двије-три биљезнице стихова. „Писане почетничком руком, и знањем, исправљане и прецртаване строфе, казују са колико се муке рађао стих и уобличавала мисао“ (Оташевић, 1999, стр. 35). Једва да се назире у овим пјесмама „украш генерације“, како је Скерлић својевремено надахнуто за пјесника тврдио па је, познавајући све слабости раних стихова, биљезницу оставио на чување Луковићевој сестри Росанди. Међутим, не смије се заборавити да је Стеван Луковић у вријеме када су настајале ове пјесме имао свега шеснаест година. Српској историографији оне би могле бити занимљиве због сагледавања начина на који се млади Луковић „носио“ са стихом и римом, како је „брусио“ мисао, које су му биле пјесничке преокупације и слично. Такође, када је ријеч о пјеснику о коме се веома мало зна, сваки траг бива драгоцјен.

Интересовање за пјесништво Стевана Луковића показао је руски књижевник и историчар књижевности др Андреј Б. Базилевски, када је у тротомну *Антологију српског пјесништва, Том I (Антология сербской*

поэзии, Том 1, Серия „Коллекция сербской литературы“) унио тридесет и три Луковићеве пјесме преведене на руски језик. Базилевски, који је превео све Луковићеве пјесме из 1903. и неколико из књиге *Песме Стевана Луковића* из 2002, уз кратке биографске податке, даје и наслов циклусу *За несталим сном (Вослед исчезнувшем сну)*.

2. Луковићево пјевање

Луковић је пјесник модерног сензибилитета, поетички утемељен на идејама позног романтизма и симболизма, млађи сљедбеник Војислава Илића и достојан претходник Јована Дучића, Милана Ракића, Владислава Петковића Диса и Симе Пандуровића. Већ на почетку вијека овај млади пјесник изразито тежи ка богатијој рими (тежој и пјеснички љепшој, дактилској, као у нпр. пјесми „Вече“), испољава слободнији и приснији однос према језику, не бјежећи од кованица или израза попут: „вално“, „плашно“, „самно“, „ћутом“, „трај“, „самота“, „облачје“, „даждило“, „дрхаг“, „весма“ и слично. Дакле, не удаљава се од поетичности старог, минулог, и за дух новог доба одвећ истрошеног: народне пјесме, радичевићевске реторике или прозаичности Војислава Илића.

Постоји у Луковићевом пјевању и романтичарске распричаности, али и видне тежње да се досегне тзв. естетика уздржаности, ћутања, неизреченог. С обзиром на то да пјесник није припремио за штампу књигу стихова, те да није стигао да их промишљено организује (не можемо знати ни да ли би то икада учинио!), Скерлић и Грол су одлучили да објаве „избор из већег броја недовршених радова из његовог интимног дневника“ (Грол, 1902, 4). У књизи оне нису обједињене по тематском принципу нити је свака од пјесама у континуитету семантички везана за најмање још једну пјесму. Тако долази до преплитања тзв. описних пјесама, како их именује сам Скерлић, са пјесмама љубавног карактера, док поједине пјесме које су раније објављиване у периодици, попут пролетерске „На први мај“, објављене у *Радничким новинама* (II/1902, бр. 37, 14. септембар, стр. 4), нису унијете у књигу. У тематском смислу, ове пјесме су нешто разнородније: поред неколико љубавних, имамо дескриптивне, рефлексивне стихове и за сада једну познату пролетерску пјесму.

На мотивском плану Скерлић опажа да све Луковићеве „песме имају два до три основна мотива: јецање душе спутане на земљу, гмизање по прабини духа који хоће да прне у зрачне висине; оно особито осећање у сутон, онај мистични час када се боље но икада чује дисање Природе и када неко пантеистичко осећање додирује сваку иоле финију душу; јесењи пејзаж, тако дубоко интиман и речит, тужно огледало меланхоличних духова; најзад, неко тамно, далеко предосећање смрти, тиха и дискретна тежња за вечитим миром са оне стране гроба (1903, стр. 804). И заиста, у

Луковића, који по сопственом признању „страшној мисли крила пустит’ не сме“ готово ништа није отворено и јасно, чак ни када пјева о љубави. Он је, прије свега, пјесник атмосфере, атмосфере јесењих ноћи у којима се полако гаси једна младост, на крају, у којима се сумња у могућност избјегавања судбине и одупирања законима природе. Највјероватније је и та непрестана сумња нагнала Синушу Кордића да закључи како Луковићева „мисао јесте да нема Бога“ (1937, стр. 626).

Из страница дневника, који је нередовно водио, опажа се једно Мопасаново сагледавање живота: „У извесним тренуцима постоји нека врста светлости у духу, која чини да човек за секунд помисли да ће открити божанску тајну ствари. Затим, прозор се затвара. Свршено је“. Стеван Луковић је у јесењој ноћи заиста трагао за божанским тајнама ствари, али му се на том путу у трансцедентално испријечила сурова свакодневница, коју је непрекидно пратило предосјећање блиске смрти. У одломку из писма „једном другу“⁵, који је Скерлић објавио у Српском књижевном гласнику 1903, стоји и ово:

„[...] Болесно раздражен, несрећан у своме неодређеном и несигурном положају, без ичега одређеног преда мном и око мене, без ичег јасног у магли кроз коју безвољно и апатично мичем, са страхом бројим часове и дане, завидим вама, вама на тврдом земљишту, вама на својој стази, на одређеном месту са кога јасно гледате на пут којим идете и мету којој хитате, и све за вама, и све око вас. И оно мало воље за рад и кретање што сам имао, убија овај неодређени положај и нејасни видик, јер не знам камо ћу да пођем, шта да радим, јер очекујем нешто, неку промену, један зрак[...]“

Разлоге за овакво песимистичко виђење живота можемо тражити и у политичкој и духовној клими времена у коме је пјесник стварао. Аутократски режим посљедњег Обреновића, стални покушаји гашења сваке напредне мисли, непотписивање политичких чланака, које је пјесник писао и страх да ће бити откривен, што се на концу и догодило—све то засигурно је допринијело да првобитно незадовољство прерасте у дубоку изолованост и усамљеност. Отуда у његовој поезији толико туге, меланхолије и дубоког очаја. Милорад Флегар у есеју *Пјесник Стеван Луковић* објављеном у *Летопису Матице српске* 1959, поред ових објективних фактора за Луковићев песимизам, истиче и оне субјективне: моралну и интелектуалну потребу појединца, а поготово идеалисте попут Луковића, да живи интензивним животом (в. Флегар, 1959, стр. 218–232). Томе у прилог иду и ови пјесникови дневнички

⁵ С обзиром на то да је Скерлић најдуже друговао са Луковићем и да се одломак писма који је штампао налазио у његовом посједу, можемо претпоставити да је било адресирано баш на његово име.

записи: „И ништа...ништа...ништа... То је оно што ме убија. Дајте ми буре, вртлога живота. Моји су нерви јаки; моја је крв бујна; срце ми не уме полако да бије, машта да пузи. Живота!“ (Скерлић, 1971, стр. 112). Оваква етерична туга присутна је у пјесми „Још крајем неба“:

Знаш ли свој живот? Живот који чами
Без ичега штоно срећну младост краси?

Знаш ли ли свој живот?... Ни наде да крене
Мртвило дана из пустиње суше, [...]⁶

2. 1.

Стеван Луковић је елегичар. У његовим пјесмама лирско ја суочава се са трагичним и несавладивим егзистенцијалним проблемима, не исказујући само безнађе, већ и меланхолично мирење са судбином. Основно осјећање је песимизам и отуђеност, дубока осамљеност и депресија. Отуда су умирање и смрт најчешће теме Луковићеве поезије, која за собом оставља страх, ужас и немоћ. То се понајбоље види из пјесама „Драма у ноћи“ и „Лов“, у којима се тон народне пјесме и наративни ток митолошке приче удружује са симболистичким слутњама. Прва пјесма у цијелости гласи:

Сјајни месец плавом ноћи броди
Сву ноћ гора очарана била –
Иде соко, соколицу води,
Благо мајци, златна су јој крила.

Ноћи! Ноћи! Шта то тужно јеца
У час глуви кроз тишину твоју? –
Ветар шуми преко јела мрачних,
Врат' се, стара, у колебу своју.

Ноћи! Ноћи! Тамо плаче неко!
Ја га чујем, уздишући моли: –
Иди, стара, отпочни са миром;
Поток јеца из кланица голи'.

О, ал' мека месечина годи!
Сву ноћ коло чаробницâ вила. –

⁶ Стеван Луковић, *Јесења кишна песма*, приредио Гојко Тешић, Службени гласник: Београд, 2010. Сви наводи Луковићевих стихова биће дати према овом издању.

Иде соко, соколицу води,
Благо мајци, златна су јој крила.

Одмах пада у очи да је „Драма у ноћи“, испјевана у модификованом епском десетерцу, те да у подлози има сватовску пјесму у посљедња два стиха оквирних строфа. Са друге стране, у средишњим строфама пјесме исказан је очај старице, која у ноћи обасутој мјесечином *некога* са стрепњом ишчекује. Наиме, у свадбеној лирици наилазимо и на ове стихове, пјеване при довођењу дјевојке пред младожењине дворе:

Весели се женикова мајко!
Три ти сунца дворе обасјала:
једно сунце – момак и дјевојка,
друго сунце – куме и девере,
треће сунце – кићени сватови.

Иде соко, води соколицу,
Благо мајци, – златна су јој крила. (Вук I, 77, 79)

Луковићеви стихови, грађени по узору на епски десетерац, распоређени су у катренске строфе и везани укрштеном римом у првој и посљедњој строфи, али са наглашеним предзадњим кратким слогом, па је отуда и измијењен ред ријечи из цитиране сватовске пјесме („Иде соко, соколицу води“). Ноћ и зачарана гора у којој виле цијелу ноћ коло воде постале су позорница на којој ће се одиграти права људска драма, наговијештена само једним стихом: „Ноћи! Ноћи! Тамо плаче неко!“ Чији то плач у ноћи чује Луковићев лирски субјект и зашто је баш она изабрана за вријеме у коме ће се одиграти ова *драма*?

Ноћ код Луковића има дубље значење. Она је одраз несвјесног, буђење снова и чежњи, али и мора, чудовишта и црних мисли – страшно искуство од кога треба бјежати. Међутим, за разлику од других описа ноћи, које као мотив заузимају важно мјесто у Луковићевом пјевању, ноћ у овој пјесми је нешто друкчија – плава је. Та „мека месечина“ и плава ноћ бришу све границе и старици пружају осјећај да је у истом тренутку сама и да вјерује у илузију да су око ње и друга бића. У рјечнику симбола налазимо и овакво објашњење: „Као непокретно подручје или поднебље нереалног – или надреалног – плава боја сама у себи разрјешује супротности, измјеничности као што су дан и ноћ, које уређују људски живот[...], па упућује на предоцбу о мирној и узвишеној вјечности која је надљудска или нељудска“ (Шевалије 1987: 511). У поезији модерне плава боја је, удружена са апстрактном именицом, имала метафизички призив, тј. узлете у натчулно. У прилог оваквој пјесниковој тежњи иде „гора очарана“ и појава митских бића – „чаробница виле“. Соко (син) и соколица (невјеста) симболи свјетлости, заправо то и представљају

несрећној старици: сунца која су се угасила на зачараној гори. Луковић није насумице изабрао гору као мјесто на коме умиру младенци, у овом случају, баш као и у епској пјесми, од више силе. Мирјана Детелић, тумачећи пјесму *Женидба Милића барјактара*, која се са правом сматра једном од најљепших српских народних балада и која је Луковићу могла бити инспиративна за „Драму у ноћи“, биљежи да је „[...] гора хтонски простор, мјесто у којем се уроци, клетве и сличне зле силе терају по магијском обрасцу јер им оно припада као пусто, туђе, неподложено човековој власти“ (1996: 99). Онај ко се задесио у гори зачараној, по том обрасцу, већ је у свијету мртвих. Јасно је то и старици, која у јецају вјетра, „преко јела мрачних“, чује кобну истину, али и упозорење – „Враг’ се, стара, у колебу своју“. Колиба представља уточиште од таме и мрачних сила, домаћи, позитивно означени простор, за разлику од горе очаране - вјечне куће сина и снаје. Први стих задње строфе пјесме – „О, ал’ мека месечина годи!“, доноси извјесну занесеност љепотом чаробне ноћи, са којом старица разговара у најдраматичнијем тренутку свога ишчекивања. Овај сусрет надреалне љепоте и вјечне тајне, својствен је, опет, симболистичкој лирици. Стеван Луковић се на овом мјесту, заиста, исказао као добар пјесник, каквим су га Скерлић и Грол настојали представити будућим покољењима.

Пјесма „Лов“, која „толико опомиње на Беклинове слике“ (Скерлић, 1971, стр. 119), показује Луковића у једном новом свјетлу. Попут импресионистичких сликара, у свега неколико потеза, он ствара лирски текст препун драмског набоја. Прве слике са мотивима ноћне грозде и пустих обала, у којима је угашен сваки дах живота, маркиране су шћумом кладе на којој спокојно плови „мрачан, тајанствен рибар поноћни“, тј. смрт:

С очних му дупља сплаза мрак
 А грди скелет, језив, погурен
 К’о грдна сен се у мрак прелива.
 Кроз црну тмину мирно пролази,
 Тихо, без шума возећи ноћни лов...

.....
 Пусто у бескрај, пусто мртвачки
 Куд непомичан рибар пролази.
 И, вај! У мрежи крилом пружена
 С тавнине тупе пред њим белеса
 Хладна и чиста девојачка пут...

Грчка митологија познаје Харона, сина Таме и Ноћи, лађара у подземном царству мртвих, који превози преминуле на обали ријеке Ахерон и преко Стиге и Кокита доводи их пред врата Хада. Луковић је пјесму „Лов“

очигледно градио на овој митолошкој подлози, али је она добила националну обраду у форми дестерца и других фолклорних мотива својствених српској традицији. Пјесник је у мрежи поноћног лађара видио и како се „забеласала хладна и чиста девојачка пут“. Очигледно је ријеч о утопљеници, која се лишавашем живота, по хришћанском вјеровању лишила и небеског царства, па се лов окончава преузимањем њеног тијела и одвођењем пред врата Хада, који одговара хришћанској представи пакла. Луковићево настојање да симболистички представи тамно, мутно, непојмљиво и фатално (отуда и синтагме „тајанствени шум“, „тајанствени рибар“, незане обале), у овој пјесми, најалост, остаје само то. Романтичарска лексика коју прати тон српске народне пјесме, показују колико је он остао под утицајем „арија старинских“. Ту немоћ да се у појединим пјесмама досегну симболистички идеали, и сам је очигледно добро осјећао, па и опјевао у „Ноћним аријама“:

Не пева срце што му је до песме,
Радосно што је воли.
Кад страшној мисли крила пустит' не сме
И душу туга сколи,

Певуши тада арије старинске,
Поноћну храбри страву,
И слуша гласе и тужалке њинске,
Заборавља на јаву.

Постоји у Луковићевом опусу и оних пјесама које се својим тоном и избором мотива угледају на народну лирику. Издвојићемо пјесму „À une jeune fille“, именовану француским ријечима, вјероватно у намјери да се исказе ученост или отмијеност, а која опет у подтексту има народну љубавну пјесму „Паун пасе...“. Наслов Луковићеве пјесме у слободном преводу гласио би „Једној лијепој дјевојци“, а заснована је на мотиву љубавне чежње и патње за вољеном особом. У обје пјесме правилно се алтернира *осмерац* и *петерац* у астрофичним стиховима, јер радња и њен емоционални контекст осигуравају јединство једне наизглед спонтане цјелине, која би се разбила подјелом на строфе, па дјелују као да су изречене у једном даху. Учесталост асонанци и алитерација доприносе еуфонијској структури, па би се обје пјесме могле изводити уз инструменталну пратњу. Сличан је случај и са подужом астрофичном пјесмом „Вече“, испјеваном у неуједначеном ритму (измјеном *осмерца* и *петерца*), а надахнутом народном лириком. Идентични језички изрази, сличне теме, „општа романтичарска мјеста“ често показују Луковића као касног романтика. Имао је пјесник доста поштовања и за оно што је старо и минуло, или како сам каже, „болна благост за обмане старе“ [„Често сам дуго, дуго, дуго мислећи само на те“].

Мотиви љубави у поезији Стевана Луковића малобројни су, а често и дати само у назнакама или уплетени у ноћни јесењи пејзаж, па их можемо сагледати и као дескриптивне пјесме са наглашеним љубавним осјећањем. Такве су: „Сањам те“, „У подне“, [„Волео сам видети вас“], [„Често сам дуго, дуго мислећи само на те“], „Кроз мирну сетну ноћ“, „À une jeune fille“, „13. јануар 1901“, „К...“. Име пјесникове музе нигдје није експлицитно казано, није нам познат њен изглед, као ни први и посљедњи сусрет. Од таквих општих романтичарских мјеста Луковић бјежи, али у обради овога мотива близак је пјесништву Бранка Радичевића и Ђуре Јакшића. О пјесниковом интимном животу ништа се не зна. Луковићеви блиски пријатељи Милан Грол и Јован Скерлић не остављају о тој теми писан траг; били су дискретни до краја живота, премда су обојица имали могућност да прелистају његове биљежнице и странице нередовно вођеног дневника. О тој теми достојанствено је ћутала и пјесникова сестра Росанда, тако да до данас остаје тајна о коме Луковић пјева у пјесми „13. јануар 1901“. Име вољене жене крије се највјероватније у пјесми „К...“, а понешто из интима овога пјесника може се открити из исповијести његовог лирскога субјекта, кратког одломка писма који доноси Скерлић, или пак из једног његовог приказа књиге *Сјене љубави, приповијест* хрватског писца Јанка Лесковара.

2.2.

Стеван Луковић је пјесник – ноћник. Тема ноћи свеprisутна је у његовом стваралаштву („Лов“, „Драма у ноћи“, „Мутан је тужан био дан“, „Ноћне арије“, „У позни час дана“ и др). Први и једини пут из ноћи и сумрака јесење магле, Луковић излази на свјетло дана у пјесми „У подне“. Ноћ је пјеснику очигледно била прикладан оквир за откривање тајни природе, сагледавање мутног и нејасног, али и прави пут ка приближавању симболистима, особито Верлену и његовој чувеној „сивој пјесми“. Јован Делић ће поводом пјевања Симе Пандуровића забиљежити како је ноћ „[...] блажено стање пјесника ноћника: доба сјени, визија, видовито доба, доба тријумфа ирационалног над рационалним и дневним“ (2008, стр. 245), те да је он по томе несумњиво близак Дису. Овај запис оцртава и Луковићеве пјесничке преокупације, које се јављају и прије 1903. године. Пишући о Луковићевој посмртној свесци пјесама Скерлић је опазио: „У позни час дана, то је наслов једне његове песме, који би у исти мах могао бити општи наслов једног доброг дела његове поезије“ (1971, стр. 115). И заиста, у пјесниковој биљежници тема ноћи се јавља готово подударно када и код Дучића, а можда и раније.

Доживљаји ноћи и мрачних предјела, па и саме смрти, често су у функцији самоспознаје и откривање другог *ја*. Код Луковића је у том смислу присутна инверзија: највише духовне свјетлости је у ноћној тмини,

а свануће се доживљава као помрчина. На примјер, друга строфа пјесме „У позни час дана“ почиње „И опет вече..“, а реченица из пјесме „Ad astra“ „Вече је твоје!“ експлицитно указује на смисао пјесникових духовних усмјерења. Наклоност према тзв. „музици сфера“ у Луковићевој поезији бива изразито опште мјесто. Небо посуто звијездама није само метафора, већ симбол тајни који је примамљив у својој недостижности. Пјесма „Ad astra“ први пут је објављена у збирци из 1903. године, али, нажалост, не можемо тачно знати када је написана. Поред дубоке ноћне тмине, Луковића је привлачило и оно међувријеме када није потпуни мрак, али када нема ни свјетлости, као на примјер у пјесми „У позни час дана“. О путу у необично и непознато Луковић пјева и у пјесми „Кроз мирну сетну ноћ“. Појављују се у њој и „извесни ванчулни, телепатски тренуци, нематеријалне везе међу људским бићима, зближавање мислима“ (Витошевић, 1975, стр. 70), али покретач тих мисли бива љубав, тј. заљубљено срце:

И ја те сањам... Далеко
Крај тебе жеље мру...
И листак шушну... По срцу
Осетих: ти си ту...

Знам да си на ме мислила,
Тајанствена мисли моћ
Здружила нас је далеке
Кроз мирну, сетну ноћ.

Корак даље ка симболизму „незнаних гласова“ и непознатих предјела, Луковић чини у пјесми „Песма у сутон“. Овдје је, недвосмислено, у самој основи симболистичких тежњи ка непознатом и бескрајном, исказао чежњу за „просторима сјајним“:

О, душа моја сањалица сетна,
Куда би, куда иза магла они'
Низ равна поља, успавана, цветна,
Какава те чежња у незнано гони?

За чим чезнеш у сновима тајним,
Немирна вечно као бескрај сами,
Далеко тамо просторима сјајним
Где светлост неба недостижно мами;
Куда би, куда луталице моја,
С плашљивом надом за сутоном благим;
Чему се вечно шире крила твоја
И тежња диже у сновима драгим?

Стеван Луковић није имао времена да изађе из оквира владајуће школе, да се пјеснички развије и осамостали, па не треба чудити ни то што цитирани стихови почивају, прије свега, на мотиву романтичарског разговора са душом. Међутим, средства којим се пјесник служи – предосјећање, неодређеност црта и облика, свеprisутна лелујавост и мистични сумрак, несумњиви су докази симболистичких поступака. Занимљиво је и то да Луковића у трагању за свјетлосним бескрајем спутава страх од ноћи и непознатог. У пјесми „Слутња“, која није ушла у збирку *Песма из 1903*. (штампана је први пут у часопису *Дело*, 1896, књ. XII, стр. 7-8.), страх од мрака и непознатог додатно је градиран:

Пренух... слушам... Дах застаје,
Ледена студен телом гмиже...
Поглед звера... срце стаје,
А страх, језа косу диже...
[-----]
Страх ледени свуд те прати,
Вазда слутни... Вазда брани!...
[.....]
Ноћ је нема...страховита,
А мрачне се слутње роје. (Подвлачење наше)

Осјећај страха повезан је са појавом олује („Гурнух прозор... Страшна мрака!.../ Олуј бесни...Прокапљује), која уноси немир и стрепњу у душу лирског субјекта. Он је, такође, повезан и са дубоком усамљеношћу младића који је у туђини („Страшно ли је самовати/ Изван својих, у даљини), а слутња да ће на најближе ударити нека зла коб додатно потпирује тај страх („Штали раде? Дал` су здрави?... Ил` и њима олуј прети“). Посљедњи стихови пјесме указују и на страх од самоће у непознатим и далеким предјелима: „Страшно ли је самовати/ С мрачном слутњом у даљини“. Луковић, тада осамнаестогодишњак, пјесму је написао у Шаторњи (општина Топола, Шумадијски округ) 22. августа 1896. године.

У Луковићевом пјевању посебно се издваја „Јесења кишна песма“, мало ремек-дјело, које је задивило читаоце и критику, а њеног аутора представила као незваничног поборника „музике осјећања“. Скерлић је назива верленовском симфонијом, јединственом у „целој српској књижевности по својој музичности и срећном складу ритма са предметом који се пева“ (1971, стр. 117). Луковић је у овој пјесми потпуно спровео Верленово начело да поезија треба, прије свега, језик претворити у музику, а дух у акустични простор у коме се не губи ни најтананија вибрација. Луковићева пјесма на метричком плану не показује стопроцентну схему

одређене стопе: поред трохеја, заступљени су дактил и јамб, али је управо њиховом комбинацијом створена симфонија ријечи. Емоционалном тону пјесме значајно доприноси одређено смјењивање самогласника. На примјер, у првој строфи доминира самогласник у („тужан“, „дуг“, „тмури“, „суморан“, „сури“, „сутон“, „трули“, „лишћу“, „убогих“, „мутних“, „штурих“), који ниским тоном сугерише на тугу, меланхолију и безизлаз. Мрачно расположење подржава још један самогласник ниског тона –*о*; дуго и једнолико *а* указује на монотонију, док смјена краткотрајног *и*, са складним и оригиналним римовањем, у потпуности подржава основно меланхолично расположење бића затвореног у сиви, суморни јесењи дан.

Тужан... Једнолик – дуг – и влажан
Јесењи дан се тмури;
Плаче без краја, болно плаче
 Суморан бескрај сури; –
У мртви сутон што се хвата,
Једначи, јеца весма,
– По трулом лишћу, преко блага –
Стара, болна и полагаана,
Убогих, мутних, штурих дана
 Јесења кишна песма...

У другој и трећој строфи пјесме лирског субјекта тиште „спомени давни“, из којих израња лик драге, и то мртве драге, а пјесма се од „старе, болне и полагане“ претвара у погребну. Иако мотив мртве драге не чини мотивско језгро пјесме, она је присутна кроз метафору пјесме, којој је дата моћ да „последње варке брани“. Луковић се у обради овог мотива (дезинтеграције мотива мртве драге) поново удаљио од романтичарског пјевања и приближио модерним.

3. Закључак

Зоран Мишић истиче да је Стеван Луковић најмузикалнији пјесник српског симболизма (1967, стр. 122), а тој тврдњи иде у прилог „Јесења кишна песма“, као најбољи примјер угледања новијег српског пјесништва *на музику пре свега*. Нажалост, пјесниково покољење, закупљено сопственим стремљењима, није препознало вриједност овог аутора. Чак су га и његови први критичари – пријатељи доживјели једнострано, а не према духовној клими вијека у којем је стварао. Луковић је умро са непуних двадесетпет година, не стигавши да сам уобличи пјесме и припреми их за штампу –

пријатељи су их, годину дана после његове смрти публиковали, узевши једино оне интимне. На тај начин се стиче утисак да је пјесников, обимом невелики опус остао још сиромашнији. Међутим, Луковићеви меки, меланхолични стихови, натопљени музиком ријечи могу се самјеравати са стиховима највећих српских пјесника модерног израза, а његово име је незаобилазно у тумачењу српске поезије с краја 19. и почетка 20. вијека.

ИЗВОРИ

Луковић, С. (1935). *Песме Стевана Луковића и Велимира Рајића*, с предговором и у редакцији Ж. Милићевића. Београд: Српска књижевна задруга.

Луковић, С. (2010). *Јесења кишна песма*. Приредио Гојко Тешић. Београд: Службени Гласник.

Луковић, С. (2002). *Песме*. Београд, Чачак: Рад, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“.

Луковић, С. (2010). *Јесења кишна песма*. Приредио Гојко Тешић. Београд: Службени Гласник.

Базилевский, А. (2008) [редактор-составитель, перевод с сербского]. „Стеван Лукович, Вослед исчезнувшем сну“. В. *Антология сербской поэзии*. Москва: Рипол классик.

ЛИТЕРАТУРА

Атанасијевић, К. (1937). „Један драг и мио сапутник“. Правда, Београд, 33, бр. 11684–11687, (ускршњи додатак од 1. до 4. маја).

Витошевић, Д. (1975). *Српско песништво 1901–1914. Раздобље, развој, обележја*. Књига 1. Београд: Вук Караџић.

Делић Ј. (2008). *О поезији и поетици српске модерне*. Београд: Завод за уџбенике.

Детелић, М (1996). *Урок и невеста; поетика епске формуле*. Београд: Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт; Крагујевац: Универзитет, Центар за научна истраживања.

- Грол, М. (1939). *Из предратне Србије: утисци и сећања о времену и људима*. Београд: Српска књижевна задруга.
- [Грол, М.] (1903). „Предговор“. у: *Песме Стевана Луковића*. Београд: Штампариија Светозара Николића, стр. [3–4].
- Караџић, С.В. (1953). *Српске народне пјесме. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Књига прва у којој су различне женске пјесме*. Београд: Просвета.
- Кордић, С. (1936). „Песме Стевана Луковића и Велимира Рајића“. *Српски књижевни гласник*, нс, књ. XLVII, стр. 626–628.
- Оташевић, Д. (2002). „Сто двадесет година од рођења и 100 година од смрти Стевана Луковића (1877-1902). Дисово пролеће. Бр. 33, 23–24. мај, стр. 34–35.
- Скерлић, Ј. (1971). *Критике* (избор и редакција Радомир Константиновић). Нови Сад–Београд: Матица Српска-Српска књижевна задруга.
- Скерлић, Ј. (III/1903). „Стеван Луковић“. *Српски књижевни гласник*, књ. IX, бр. 8 (16. август), стр. 602–611
- Станојевић, В. (1966). [уредник]. *Болести и стваралаштво књижевника старог Београда: у светлости сведочанства познаника*. Београд: Српско лекарско друштво.
- Флегар, М. (1959). „Пјесник Стеван Луковић“. *Летопис Матице српске*, бр. 135, књ. 384, св. 4 (октобар), стр. 218–232.
- Шећеровић, М. (1998). [прир.] *Лука Луковић и његова браћа*. Београд: Сигнатур.

Mirjana M. Lukić

STEVAN LUKOVIĆ – A POET OF MELANCHOLY AND SADNESS

Summary

In this paper we have analysed the poetry of Stevan Luković, a poet of melancholy and sadness, who did not manage to publish his book of poetry due to premature death. It was his friends who, in memory of him, published collection of poems *Pesme Stevana Lukovića (Poems of Stevan Luković)* in 1903. Having on mind the fact that he is today almost completely forgotten and considered a poet on the margin of Serbian Modern poetry, we have tried to present his short life and poetical works not so huge in volume.

We have already written about Luković's relation with the poets of French Parnassianism, especially Verlaine and Maeterlinck, so in this paper we have paid attention to those poems in which Stevan Luković is interpreted as a poet of melancholy and sadness.